

Розділ 1

Сучасне банківництво – проблеми та перспективи розвитку

УДК: 336.748.12:338.532.4(477)

*Колобов Ю.В.
Петрик О.І.*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. Обґрунтовано, що забезпечення фінансової стабільності має бути, разом із підтриманням цінової стабільності, другою пріоритетною функцією діяльності сучасного центрального банку. Вмотивовано, що забезпечення фінансової стабільності потребує своєчасного виявлення потенційних ризиків та шоків для фінансової системи задля реагування на них. Надається власне бачення визначення фінансової стабільності для економік, що розвиваються і до яких відноситься Україна. Обґрунтовується, що основними етапами розробки оцінки стабільності фінансової системи є: формування інформаційної бази та системи індикаторів стабільності фінансової системи, проведення її моніторингу та аналізу, стрес-тестування, формування звіту про стан фінансової системи, вироблення рекомендацій щодо коригування політики з метою посилення стабільності фінансової системи та запобігання фінансовим кризам.

Ключові слова: функції центрального банку, фінансова стабільність, звіт про фінансову стабільність, фінансові кризи.

Постановка проблеми. Перебіг останньої світової фінансової кризи виявив, що здійснення центральним банком контролю за інфляційними процесами не гарантує стабільності фінансової системи в цілому. Уроки кризи нині аналізуються в усьому світі. Але вже зараз очевидно, що забезпечення фінансової стабільності має бути також основною функцією сучасного центрального банку. Це ставить нові вимоги щодо переформатування структури та функцій центрального банку також в напрямі виконання завдання із забезпечення фінансової стабільності.

Мета статті. Враховуючи сучасні дослідження відомих українських та іноземних вчених, а також досвід провідних центральних банків світу, запропонувати власне визначення терміну «фінансова стабільність» в умовах економік, що розвиваються і до яких відносять Україну та обґрунтувати потребу формулювання та виконання політики щодо забезпечення фінансової стабільності Національним банком України.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Згідно з новою редакцією Закону України «Про Національний банк України» (від 9 липня 2010 року)

передбачено, що виконуючи основну функцію із «забезпечення стабільності грошової одиниці», Національний банк повинен виходити з таких пріоритетів:

- досягнення та підтримки цінової стабільності;
- сприяння стабільності банківської системи за умови, якщо це не перешкоджає досягненню першого пріоритету;
- сприяння додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримка економічної політики Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню першого та другого пріоритету.

Фактично перед Національним банком України поставлена ієрархічна система цілей, яка потребує високого рівня координації робіт з постійної оцінки фінансової стабільності та знаходження балансу між заявленими цілями.

Враховуючи, що активи небанківських фінансових установ (НФУ) значно менші за активи банків – завдання забезпечення банківської стабільності практично перетворюється у завдання дотримання фінансової стабільності.

Таблиця 1

Активи фінансових установ на кінець 2008-2010 рр.

Активи	2008		2009		2010	
	млн грн.	структура	млн грн.	структура	млн грн.	структура
Загальні	987754,6	100%	988935,2	100%	1011939,5	100%
Банки	926086,5	93,8%	926086,5	93,6%	942084,0	93,1%
Страхові компанії	41930,5	4,2%	41970,1	4,2%	45234,6	4,5%
Кредитні спілки	6064,9	0,6%	4218,0	0,4%	3432,2	0,3%
Фінансові компанії	6011,8	0,6%	7578,5	0,8%	10226,9	1,0%
Юридичні особи публічного права	3269,9	0,3%	4513,2	0,5%	6430,4	0,6%
Інші кредитні установи	3253,5	0,3%	3092,1	0,3%	2498,9	0,2%
Недержавні пенсійні фонди	612,2	0,1%	857,9	0,1%	1144,3	0,1%
Ломбарди	525,3	0,1%	618,9	0,1%	888,2	0,1%

Джерело: Держфінпослуг, НБУ

Під фінансовою стабільністю ми розуміємо такий стан фінансової системи, за якого ефективно розподіляються ресурси, абсорбуються шоки та унеможливується їх здатність чинити руйнівний вплив на економіку. При цьому, фінансова система охоплює всіх фінансових посередників (депозитні установи (банки), страхові компанії, пенсійні фонди тощо), фінансові ринки та інфраструктуру фінансового сектора (насамперед, платіжні системи).

Фінансова стабільність за своєю природою є суспільним благом. До її переваг відносимо: скорочення невизначеностей для людей та бізнесу; позитивний зовнішній вплив на реальну економіку; сприяння підвищенню економічного добробуту.

Водночас головними втратами від фінансової нестабільності/фінансової кризи вважаємо:

1.Негативні впливи на економіку (викривлення розподілу капіталів, згорання кредитування).

2.Високі економічні витрати:

– Прямі: бюджетно-податкові витрати, пов’язані із подоланням банківської кризи (надзвичайні заходи із підтримки ліквідності, соціалізація (банківських) збитків)

– Непрямі: втрати пов’язані із гальмуванням економічного зростання

У світі ще не існує цілісного підходу до визначення та вимірювання фінансової стабільності. Відсутній єдиний показник (приміром, такий як інфляція) чи комплексний індикатор фінансової стабільності (ІФС). Аналіз фінансової стабільності на основі моделей все ще перебуває у зародковому стані. І цьому є важливі причини. По-перше, важко змоделювати періоди стресу. По-друге, слід враховувати численні взаємовпливи між фінансовою системою та реальною економікою (уразливість до поширення кризових явищ та поширення стресу на усю систему). По-третє, процес фінансової нестабільності за своєю природою є нелінійним, зокрема через високу волатильність факторів ризику та появу розривів (гепів) у динаміці основних макроекономічних та фінансових індикаторів.

Відповідні роботи з розроблення таких наборів індикаторів проводили Міжнародний валютний фонд та ЄСЦБ. Основними критеріями відбору ІФС були: фокусування на ключових ринках та інституціях; аналітична значимість; очевидна корисність; важливість для широкої низки країн; наявність; економічність щодо використання даних. У свою чергу, низка основних (ключових) ІФС має фокусуватися на «попереджувальних» індикаторах, які б виступали для розробників політики як «системи раннього виявлення».

У керівному посібнику з ІФС, розробленому МВФ, запропоновано 39 ІФС, які складаються з *основного набору* індикаторів (ядра) і *додаткового набору*. *Основний набір* включає основні індикатори (12 показників), що характеризують стан банківського сектору, в той час як *додатковий* (27 показників) включає інші індикатори банківського сектору, які не входять в основний набір, а також індикатори небанківських фінансових установ, підприємств, домашніх господарств, фінансових ринків та ринку нерухомості (табл. 2).

Таблиця 2

Показники фінансової стабільності: основний набір

Індикатори	
<i>Депозитні організації:</i>	
<i>Достатність капіталу</i>	Регулятивний капітал до зважених на ризик активів
	Регулятивний капітал 1-го рівня до зважених на ризик активів
	Недіючі позики мінус резерви до капіталу
<i>Якість активів</i>	Недіючі позики до сукупних бруто-позик
	Секторальний розподіл позик до сукупних позик
<i>Прибутки та прибутковість</i>	Дохідність активів
	Дохідність капіталу
	Відсоткова маржа до бруто-доходу
	Невідсоткові витрати до бруто-доходу
<i>Ліквідність</i>	Ліквідні активи до сукупних активів (коефіцієнт ліквідності активів)
	Ліквідні активи до короткострокових зобов’язань
<i>Чутливість до ринкового ризику</i>	Чиста відкрита позиція в іноземній валюті до капіталу

Слід зазначити, що в контексті виконання Програми оцінки фінансового сектора МВФ і Світовий Банк використовують більш широкую низку ІФС, яка є вибіркою найбільш важливих індикаторів, що запропоновані з метою охоплення для аналізу якомога більшого числа країн (деяких ринкових індикаторів немає в багатьох країнах).

Глобальна фінансова криза поставила під сумнів якість аналізу фінансової стабільності, що здійснювався у передкризовий період.

Проведене нами дослідження засвідчує, що у багатьох країнах робота з аналізу питань, пов'язаних з забезпеченням фінансової стабільності та визначення основних ризиків для фінансової стабільності, була успішною. Але вжиті монетарними владами окремих країн пруденційні заходи не завжди були адекватними, оскільки вони надто поклалися на ринкову дисципліну. Такі країни, як Швеція, Іспанія, Великобританія, Нідерланди, Сінгапур, Гонконг, Угорщина, Чеська республіка, Ірландія, Австрія, Норвегія, Данія, Фінляндія та багато інших заздалегідь визначили основні ризики для своїх фінансових систем, тобто, за декілька років до початку глобальної кризи.

Центральні банки та інші регулятори країн Азії у своїх Звітах з фінансової стабільності визначили не лише ризики, але й відповідні наглядові та інші пруденційні інструменти з обмеження їх масштабів і концентрації. Скоріш за все, досвід Азійської кризи кінця 1990-х змусив ці країни уважніше поставитися до існуючих ризиків та проводити рішучішу політику щодо їх попередження.

Загалом, робота з питань фінансової стабільності, зусилля по збору даних і проведення постійного аналізу поточної ситуації допомогли керівництву країн Південно-Східної Азії визначити і суттєво пом'якшити прояви таких вразливих моментів протягом світової кризи 2008 року, а саме: високого рівня кредитування, корпоративного боргового навантаження, боргове навантаження домогосподарств, концентрації ризиків у фінансовій сфері, а також визначення зовнішніх загроз та «бульбашок» у секторі нерухомості та на інших ринках активів.

Типовим прикладом ефективної політики, спрямованої на запобігання розвитку фінансової кризи може слугувати досвід Сінгапуру. Ця країна дещо схожа на Україну, оскільки має малу відкритую економіку, де значна частка експорту припадає на два види товару, а саме продукцію електроніки та нафтопродуктів, попит на які під час світової кризи різко скорочується.

Починаючи з 1999 року Орган Монетарної влади Сінгапура (Monetary authority of Singapore (MAS)), виконує роль центрального банку цієї країни, вивчала борги корпоративного сектору з метою кращого розуміння структурованості ринку приватного боргу.

У 2004 році MAS опублікувала перший з регулярних оглядів з фінансової стабільності. У звіті було визначено важливі ризики для економіки Сінгапуру та його фінансової системи, зокрема, ризики, пов'язані з високими цінами на нафту і скороченням глобального попиту на електроніку.

Було посилено пруденційні вимоги, зокрема, для банків встановлено вимогу утримувати рівень адекватності капіталу у 10%, а для банків першої групи – не менше 6%. Протягом глобальної кризи MAS не проводило вливань капіталу до банківської системи, не відбувалося купівлі активів, не надавалося гарантій боргу і не надавалася підтримка внутрішній ліквідності. Також не встановлювався додатковий контроль за капіталом.

Таке завчасне реагування мало свої позитивні наслідки. На відміну від Азійської фінансової кризи 1997-1998 років, протягом останньої глобальної кризи банківська система Сінгапура постраждала незначно.

Як бачимо з рис. 1, Азійська фінансова криза 1997–1998 років призвела до двох відсоткового спаду ВВП у 1998 році, причому основною складовою стало зменшення

доданої вартості саме у секторі фінансових послуг. Послідовна політика, спрямована на забезпечення фінансової стабільності мала свої переваги у подальшому. Під час останньої світової фінансової кризи – у 2008-2009 роках – фінансовий сектор вже був стабілізуючим чинником в економіці Сінгапура, в якому забезпечувався позитивний приріст доданої вартості.

Слід відзначити, що українські аналітики також отримували і усвідомлювали досить чіткі сигнали наближення фінансової кризи та мали уявлення про існуючі вразливості банківської системи через нагромаджені дисбаланси. Водночас існували певні інституціональні та політичні складнощі у спроможності їх узагальнити, звести в єдину систему та оцінити наслідки фінансової дестабілізації.

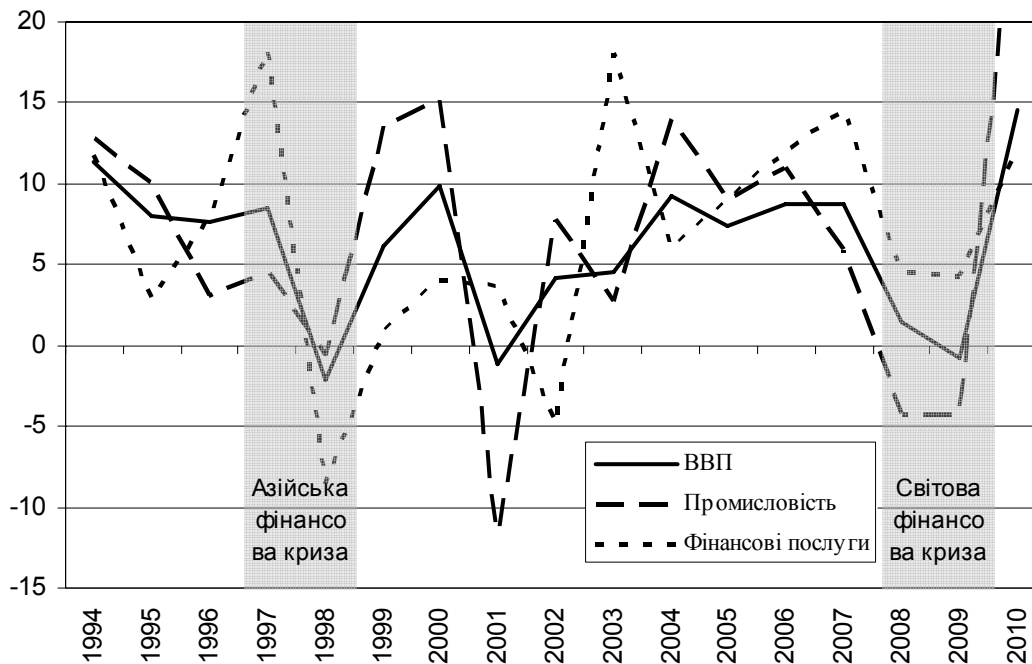

Рис. 1. Реальний ВВП Сінгапуру, зміни рік до попереднього року у відсотках Джерело: Monetary Authority of Singapore, Singapore Department of Statistics

Результатом останньої кризи стало посилення мандатів центральних банків країн у сфері забезпечення фінансової стабільності. У Національному банку України це питання також набуло нового значення. Вже зроблено аналіз окремих аспектів фінансової стабільності.

У багатьох центробанках світу для своєчасного отримання інформації щодо потенційних шоків для фінансової стабільності на регулярній основі готуються документи з аналізу фінансової стабільності, які передбачають:

- ідентифікацію загроз стабільності фінансового сектору;
- оцінку вірогідності та сили впливу внутрішніх та зовнішніх шоків;
- проведення стрес-тестування для оцінки втрат від реалізації шоків;
- підготовку пропозицій як для попередження дії шоків, так і для відновлення фінансової стабільності, якщо кризи не вдалось уникнути.

Одним із свідчень якісного та відповідального підходу центральних банків до питань підтримки фінансової стабільності є підготовка ними Звіту про фінансову стабільність (ЗФС).

Перші Звіти почали публікуватися з 1996 року (у Великобританії). За даними на 2010 рік Звіти публікують майже 70 країн.

Метою підготовки Звіту з фінансової стабільності є:

– поліпшення розуміння центральним банком ризиків, що стоять перед фінансовою (банківською) системою, та підтримці, у подальшому, прийняття відповідних рішень;

– інформування, в межах припустимого (зважаючи на, значний обсяг сенситивної інформації), широкого кола економічних агентів, з метою посилення їх довіри до політики центрального банку;

– підвищення розсудливості економічних агентів при ухваленні економічних рішень і, тим самим, сприяння зміцненню стабільності банківської системи.

Підготовка таких документів дозволяє робити упереджувати розгортання кризових процесів та розробляти плани дій з мінімізації наслідків, якщо кризи не вдалось уникнути. Україна також вже зробила перші кроки на цьому шляху.

Висновки. Фінансова стабільність – це такий стан фінансової системи, за якого ефективно розподіляються ресурси, абсорбуються шоки та унеможливується їх здатність чинити руйнівний вплив на економіку. При цьому, фінансова система охоплює всіх фінансових посередників (депозитні установи (банки), страхові компанії, пенсійні фонди тощо), фінансові ринки та інфраструктуру фінансового сектора (насамперед, платіжні системи).

Забезпечення фінансової стабільності разом із підтриманням цінової стабільності має бути другою пріоритетною функцією діяльності сучасного центрального банку.

Своєчасне виявлення потенційних ризиків та шоків для фінансової системи задля реагування на них є основою забезпечення фінансової стабільності. Тому слід сконцентруватися на розробці підходу, орієнтованого на майбутнє, здатного виявляти потенційне накопичення дисбалансів та вразливих ланок фінансової системи.

Аналіз фінансової стабільності не може лежати лише в площині оцінки виконання банками нормативів.

Глобальна тенденція до збільшення, інтеграції та ускладнення фінансової системи при одночасному зростанні частки залучених коштів у цій системі та відмові від посередництва, дедалі змінюватимуть природу ризиків фінансової стабільності.

Центральні банки потребують розробки значного інструментарію для аналізу фінансової стабільності. Цей інструментарій повинен включати: (1) широке коло індикаторів фінансової стабільності; (2) кількісні та якісні компоненти; (3) стрес-тестування, аналіз сценаріїв. При цьому повинні враховуватися відповідні зміни: на міжнародних фінансових ринках; у реальній економіці; серед системно важливих посередників або груп посередників; якості інфраструктури.

Ключовим документом як з точки зору моніторингу та упереджувальних дій стосовно фінансової стабілізації, так і комунікативних заходів з громадськістю, є Звіт з фінансової стабільності.

Перед Національним банком України стоїть низка перспективних завдань, які необхідно вирішити для покращання якості робіт з питань фінансової стабільності, а саме: (1) перехід від моніторингу показників фінансової стабільності до підготовки та регулярного випуску повноцінного ЗФС; (2) удосконалення методології стрес-тестування на макрорівні, та її широке та регулярне використання, зокрема, і при підготовці ЗФС; (3) розгортання досліджень у сфері ФС (зокрема, моніторинг ринку нерухомості, фондового ринку).

Література

1. Монетарний розвиток України: навч. посібник/ О. І. Петрик.:УБС НБУ,2010. – 231 с. ISBN 978-966-484-080-1.
2. Система індикаторів стабільності фінансової системи. Петрик О. І. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (14-15 жовтня 2010 р.). Економіка та держава. Міжнародний науково-практичний журнал. №12, грудень, С. 176-179. УДК 336.748.12:338.532.4(477).
3. Проблеми цінової та фінансової стабільності й інноваційного розвитку в Україні: монографія / [Т. С. Смовженко, О. І. Петрик, Б. І. Пшик та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. Я. Кузнецової. – К.: УБС НБУ, 2010. – 263 с.
4. Фінансова стабільність як ключова функція центрального банку в сучасних умовах. Петрик О. І. Тарнавський М. О. Вісник ТНЕУ №5-2, 2010. – С. 149-155.
5. Показатели финансовой устойчивости : руководство по составлению. – Вашингтон, округ Колумбия, США. Международный валютный фонд, 2007.
6. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // www.rada.gov.ua
7. Шинами Г. Дж. Сохранение финансовой стабильности / Г. Дж. Шинами. – МВФ: Управление внешних связей, 2005. – 27 с.

Summary. The authors argue that securing financial stability should be alongside sustaining price stability the second priority function of a modern central bank. They show that securing financial stability requires timely detection of potential risks and shocks for financial system in order to react to them. They give their vision of definition of financial stability for emerging market economies (Ukraine is one of these). The author substantiate the idea that the basic stages of evaluation of financial system stability are: development of a data base and a system of indicators of financial system stability, monitoring and analysis, stress-testing, compilation of a financial system stability report, issuing policy recommendations on strengthening of financial system stability and avoiding financial crisis.

Keywords: central bank tasks, financial stability, financial stability report, financial crises.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2012